МЕҺДИ СЕЈИДЗАДӘНИН ИКИЧИЛДЛИЈИ

Т. МАҺМУД

МЕҺДИ Сејидзадәнин Азәрбајҹан тәрәфиндән бу ил чапдан бурахылмыш икҹилдлик сечилмиш әсәрләри көстәрир ки, о, јарадыҹылығыны тәнҹә ушаглара вә јенијетмәләрә һәср етмәмиш, бунунла јанашы башга мөвзуларда да тәләм ишләтмишдир. Икичилдлик шаирин әдәби фәалијјәтинин әсас истигамәти һаггында, ејни заманда јазыларынын мүәффәгијјәтли вә нәгсанлы чәһәтләри һаггында там тәсәввүр верир. Күлл халында көтүрүлүб жанрындан, мөвзусундан асылы олмајараг М. Сејидзадәнин бүтүн әсәрләриндә јени нәслин тәрбијәси мәсәләси апарыҹы, әсас мотивдир. Бу мотив һәр ики чилддәки әсәрләрдә, һәтта мүәллифин јахшы нијјәтлә јаздығы, фәгәт бәдии чәһәтдән мүвәффәг олмадығы әсәрләрдә дә ајдын нәзәрә чарпыр.

Икичилдликдә мәһәббәтә, тәбиәт көзәлликләринә, вәтән севкисинә, ајры-ајры ичтиман мәсәләләрә һәср олунмуш ше'рләр, гәзәлләр, поемалар топланмышдыр. Анчаг ушаглар вә јенијетмәләр үчүн јазылан әсәрләр диггәти даһа чох чәлб едир вә марагла охунур. Әлбәттә, бу һеч дә о демәк дејил ки, јухарыда адыны чәкдијимиз жанрларда јазылмыш әсәрләр аз әһәмијјәтлидир. Ајры-ајры мүвәффәгијјәтли парчалары, бә'зи јени руһлу гәзәлләри тәгдир етмәк олар. Анчаг мүәллифин әсил исте'дады, һеч шүбһәсиз ки, ушаглар вә јенијетмәләр үчүн јазылан әсәрләрдә өзүнү көстәрир.

Һәр ики чилди варагладыгча, поезијанын мүхтәлиф жанр вә мөвзуларында јазан сәнәткарын мараглы мәсәләләрә тохундуғуну, тәрбијәви әһәмијјәти олан әсәрләр јаратдығыны көрүрүк. Бир тәрәфдән балыгчыларын ағыр, чәтин әмәјиндән поема, дикәр тәрәфдән бөјүк шаир Фүзулинин һәјатындан пјес, нәһајәт ушаглара аид мүхтәлиф нағыллар, ше'рләр, маһнылар... Әсәрләрин әксәријјәтиндә педагожи чәһәтдән әһәмијјәтли мәсәләләрә хүсуси јер верилир.

Шаирин тәзә јаздығы ше'рләр вә поемаларла јанашы, һәлә ушаглыг илләриндә охудуғумуз, севдијимиз бир сыра әсәрләр дә икичилдлијә салынмышдыр. «Искәндәр вә чобан» адлы һәчмчә чох кичик поема кимин јадында дејил?! Низаминин «Искәндәрнамә» әсәриндәки бир һекајә әсасында јазылан бу поеманын ушаг тәфәккүрүнә үјғун кәлән ојнаг, ширин мисралары чохларынын дилиндә әзбәрдир:

Кечмиш заманда,
Јунаныстанда
Искәндәр адлы,
Гүввәтли, адлы
Бир шаһ јашармыш,
Вүјнүзү вармыш.
Илләр үзүнү
Шаһ бүјнүзүнү
Кизли сахлармыш.

«Искәндәр вә чобан» поемасы сона гәдәр белә ојнаг вә рәван бир диллә јазылмышдыр. Бу поеманын мүвәффәгијјәти ушагларын баша дүшүмүнә вә асанлыгла әзбәрләнә биләҹәји бир услубда гәләмә алынмасындадыр. Шаир һамыја мә'лум олан Искәндәр шаһын бүјнүзү илә әлагәдар әһвалаты јығчам, мә'наны вермәјә мүвәффәг олмушдур. Бурада анлашылмајан, мүрәккәб һеч нә јохдур. Һәр шеј садәдир, сон дәрәчә садә! Бизчә, чохдан јазылмасына бахмајараг, «Искәндәр вә чобан» бу күн дә тәрәвәтини итирмәмишдир вә һәлә узун илләр марагла охуначагдыр.

Меһди Сејидзадә ушаглар үчүн ширин нағыллар јазмагда тәчрүбәлидир вә икичилдлијә салынмыш нағылларын әксәријјәти мүвәффәгијјәтлидир. «Искәндәр вә чобан» поемасына хас олан ахычылыг, садәлик кими хүсусијјәтләр нағыллара да анддыр. Шаир халг нағыллары, әфсанәләри әсасында гәләмә алдығы бу әсәрләрдә әсас диггәтини гәһрәманлыг, мәрдлик мотивләринин, хејирхаһлыг, нәчиблик, вәтәнпәрәрлик һиссләринин тәсвиринә вермишдир.

«Нәркиз» поемасы бу чәһәтдән дикәр нағыллардан сечилир. Әсәрин әсас мәзмунуну јетим, кимсәсиз бир гызын көзүачыглығы, әнрәклији, дәјанәти, мөһкәмлији, зүлмкар шаһлара гаршы апардығы мүбаризә тәшкил едир. Нәркизин шаһдан гачмасыны, узаг кәндә кедиб гүввә топламасыны, јохсул кәндлиләрин ачыначаглы вәзијјәтини көрүб, онларын көзүнү ачмага чалышмасыны көстәрән шаир, үсјанчылар дәстәсинин гәәбини, кинини, гудурған шаһ Тәрханла онларын нечә мәрдликлә дөјүшдүкләрини мәһарәтлә гәләмә almышдыр. Поема балача охучуларда залим шаһлара, бәјләрә, ханлара нифрәт, Нәркизә, онун мәрд достларына исә мәһәббәт һисси ашылајыр.

Шаирин «Чик-чик сәрчәчик», «Үч алма», «Көјәрчин», «Сәнирли нар», «Чејран», «Сәбајел көзәли» нағыллары да мүвәффәгијјәтли вә мараглыдыр. Бу әсәрләрдә халг рәвајәтләри, әфсанәләри әсас көтүрүлмүшдүр. Бунлар ушагларын баша дүшүмүнә ајдын бир диллә, ојнаг, ахычы бир аһәнклә јазылмышдыр. Һәмин әсәрләрдә мүхтәлиф вәзијјәтләр, нағыллара мәхсус гејри-ади ситуасијалар јарадылмышдыр. Бунлар ушагларын психолокијасына, дүшүнчәсинә үјғун кәлән бир тәрздә тәрәннүм едилмиш, халг зәрб-мәсәлләриндән, ағалар сөзүндән, һикмәтли, мүдрик кәламлардан да јери кәлдикчә истифадә олунмушдур. Балача охучуларын дүнјакөрүшүнү, тәхәјјүлүнү кенишләндирмәкдә, онлары Азәрбајҹан халғынын мә'нәви сәрвәтләри илә даһа јахындан таныш етмәкдә бу әсәрләрин әһәмијјәти аз дејилдир.

Мүәллиф мүасир нағыллар да јазмышдыр. «Сирли чешмә», «Ағыллы инсан вә дәли Күр нағылы» адлы әсәрләрини буна мисал көстәрмәк олар. Бу күнкү гуручулуг ишләримиз, инсанын зәкасы, гүдрәти, онун бөјүк әмәлләри, нефтин хејри вә мәнфәәтдәки ролу һаггында тәсәввүр јарадан бу нағыллар да мүәјјән әһәмијјәтә маликдир. «Ким күчлүдүр» адлы нағылда јер үзүндә нәјин, кимин күчлү олдуғу һаггында сөһбәт едир. Шаирин чыхардығы нәтичә инсанла бағлыдыр: һәјатда һәр шеји дәјишән, јениләшдирән, көзәлләшдирән инсандыр. Бу фикир поеманын лејтмотивидир. «Ағыллы инсан вә дәли Күр нағылы» да инсан гүдрәтиндән данышыр.

Меһди Сејидзадәнин ушаглар үчүн јаздығы ше'рләр, тәмсилләр, маһнылар арасында мүвәффәгијјәтлиси чохдур. Шаирин бу әсәрләриндә тәбиәт көзәлликләри, ушаларын арзу вә әмәлләри, бир-бирләринә мүнасибәтләри, мәктәб, бағча һәјаты, вәтән мәһәббәти тәсвир вә тәрәннүм олунур. Нағылларда, поемаларда олдуғу кими, ше'р, тәмсил вә нәғмәләрдә дә ширинлик вардыр. Достлуг, јолдашлыг, е'тибар, зәһмәти севмәк, бирлик, бөјүкләрә һөрмәт, еһтирам, тәмизлик, нәчиблик кими мүсбәт инсани кејфијјәтләр шаирин диггәт мәркәзиндәдир. Бу саһәдә чохдан чалышдығы үчүн зәнкин тәчрүбә газанмыш Меһди Сејидзадә ушагларын дахили аломинә нүфүз етмәкдә, онларын јашына, психолокијасына үјғун ше'рләр јаратмагда маһирдир. Белә ше'рләрдә о, јығчамлыға, садәлијә, мә'наја хүсуси диггәт јетирир. Мүәллиф тәбиәти севмәк, көзәлликләри дүјмаг һиссини балачаларда ашыламаг үчүн мешәјә, бағара, гыша, пајыз, ағачлара, күлләрә, гушлара јаздығы әсәрләрдә мәһз бу јолла кедир.

«Ағачларын шикајәти» ше'риндә сәрловһәсиндән көрүндүјү кими ағачлара јахшы бахмајан, будаглары сындыран дәчәл ушаглар тәнгид олунур:

Шикајәт едир
Бағчалар, бағлар:
Бизи инчидир
Надинч ушаглар...

Шаирин дикәр ше'рләри һаггында да ејни сөзләри демәк олар вә онлардан чохлу нүмунәләр кәтирмәк мүмкүндүр. Белә ше'рләри ушаглар асанлыгла әзбәрләјирләр. Мүәллиф чалышмышдыр ки, һәр јазысында ушаглара јени мә'лумат версин, онлары һәјат һадисәләри илә јахындан таныш етсин. Бу мә'нада онун космонавт Гагаринә, балыгчылара, поладәридәнә, гоча бәннаја, тахыл әмәкләринә, даглара, мүхтәлиф тәбиәт һадисәләринә һәср едилән ше'рләри мараглы вә әһәмијјәтлидир.

Меһди Сејидзадәнин икичилдлијинә онун пјесләри дә салынмышдыр. Нағыллар әсасында јазылан пјесләрин мүвәффәгијјәтли сајмаг олар. Бу әсәрләрдә мүхтәлиф гејри-ади әһвалатлар, һадисәләр, инсаны һејрәтә салан, көзләнилмәз ситуасијалар јахшы ишләнмиш, нағыл вә әфсанәләрдән сәмәрәли истифадә олунмушдур.

Мүәллиф чалышмышдыр ки, гәһрәманлары, көстәрдикләри гејри-ади икидликләрлә балачаларын рәғбәтини газансын. Күнәш, Горхмаз, Чыртдан, Фитнә, Шаһбаз кими сүрәтләр чанлы вә мараглы чыхмыш, ушагларын севимли гәһрәманлары сәвијјәсинә галхмышдыр. Хејирхаһлыг, јахшылыг, мәрдлик, чәсурлуг, дөзүмлүлүк онларын әсас кејфијјәтләридир. Онлар бүтүн чәтинликләрдән мәтанәтлә кечиб кедир, тәкчә өзләринин дејил, башгаларынын талеји үчүн өлүмдән белә һәкимир, јүксәк дүјғулар вә һиссләрлә јашајырлар.

«Буллур гәср», «Горхмаз», «Чыртдан», «Фитнә», «Сеһирли саз» адлы пјесләр хош тә'сир бағышлајыр. Ушаглар үчүн сәһнә әсәрләринин азлығы шәраитиндә бу пјесләрин нечә әһәмијјәт кәсб етдијини баша дүшмәк чәтин дејилдир.

Анчаг сечилмиш әсәрләрә дахил едилмиш пјесләрдән бә'зиләри, мәсәлән «Севки» пјеси һаггында о сөзләри демәк олмаз.

Бөјүк Фүзулијә һәср едилән пјес марагла охунур. Мүәллифин даһа сәнәткара олан дәрин мәһәббәти ајры-ајры парчаларда бәдии ифадәсини тапмышдыр. Лакин драматургија чәһәтдән әсәрдә мүәјјән гүсурлар да нәзәрә чарпыр.

Икичилдликдә Меһди Сејидзадәнин «Балыгчылар» адлы ири бир поемасы да вардыр. Бу әсәрдә балыгчыларын ағыр, шәрәфли әмәји гәләмә алынмышдыр. Шаир, балыгчыларын мараглы һәјатыны, дәниздә горхулу, фыртыналы күнләрдә баш верән чәтинликләри, бу фәдакар инсанларын мәрдликләрини көстәрмәјә чалышмышдыр.

Икичилдлијә бә'зи әәнф ше'рләрин салынмасы да нәгсандыр. «Нә зәман ки...», «Инад», «Ана», «Ешгин мәнә әзиздир» кими әсәрләр ашағы сәвијјәдә јазылмышдыр. Бундан башга, «О кимдир» адлы поема да охучуларын тәләбини одәјә биләҹәк вәзијјәтдә дејилдир.

Меһди Сејидзадәнин сечилмиш әсәрләри көстәрир ки, о мәһсулдар ишләмишдир вә јенә јазыб јаратмаг, балача охучуларына тәзә-тәзә ше'рләр, нағыллар вермәк истидаындадыр.